University of
Illinois Library
at Urbana-Champaign

INTERNATIONAL AREA
STUDIES

Kanuni na Mbinu za Kufundishia

S. N. Ndunguru

MKUKI NA NYOTA PUBLISHERS LTD
S. L. P. 4246, DAR ES SALAAM, TANZANIA
www.mkukinanyota.com

Kimechapishwa na Mkuki na Nyota Publishers,
Barabara ya Muhonda, Na. 6, Mission Quarter, Kariakoo,
S. L. P. 4246,
Dar es Salaam, Tanzania
www.mkukinanyota.com

© S. N. Ndunguru, 2004

ISBN 9987 686 88 5

Haki zote za kunakili zimehifadhiwa. Hairuhusiwi kuiga au kutumia yaliyomo humu kwa namna yoyote ile ya kielektroni au nyingineyo pasipo kupata ruhusa ya Mchapishaji kwa maandishi.

LB
1025.2
.N38
2004

IAS

YALIYOMO

UTANGULIZI ix
UTANGULIZI WA TOLEO LA NNE xii

SEHEMU YA KWANZA
WAHUSIKA KATIKA SHUGHULI YA ELIMU 1

SURA YA KWANZA
MTOTO 3
A. KUKUA KWA MTOTO 3
B. NAFASI YA MTOTO KATIKA SHUGUHULI YA ELIMU 10
C. KAZI YA KUFANYA 16

SURA YA PILI
MWALIMU 17
A. UTAYARISHAJI WA MWALIMU 19
B. MASLAHI YA MWALIMU 25
C. KAZI NA WAJIBU WA MWALIMU 27
KAZI YA KUFANYA 30

SURA YA TATU
NAFASI YA JAMII KATIKA SHUGHULI YA ELIMU 31
A. FAMILIA 31
B. JAMII KWA JUMLA 36

SEHEMU YA PILI
UFUNDISHAJI KWA JUMLA 39

SURA YA NNE
KUJIANDAA KUFUNDISHA 41
A. MWALIMU AJUE MUHTASARI WA SOMO ATAKALOFUNDISHA (SYLLABUS) 41
B. MWALIMU AFAHAMU NAMNA YA KUANDIKA MAAZIMIO YA KAZI (SCHEME OF WORK) 52
C. MWALIMU AFAHAMU NAMNA YA KUANDAA MASOMO (LESSON PLANS AND NOTES). 56

3. Madhumuni 56
4. Vifaa vya kufundishia 59
5. Somo lenyewe na mbinu zitakazotumika 61
6. Kazi maalumu kwa mtoto 65
7. Maoni juu ya somo 65
D. MATAYARISHO MENGINE 66
KAZI ZA KUFANYA 67

SURA YA TANO

MAZINGIRA NA MBINU ZA KUFUNDISHA 68
A. KUFUNDISHA DARASA ZIMA KWA PAMOJA 68
B. KUWAFUNDISHA WATOTO VIKUNDI VIKUNDI 70
C. KUFUNDISHA KWA NJIA YA KUTOA KAZI MAALUMU (PROJECTS) 72
D. KUMFUNDISHA MTOTO MMOJA MMOJA 77
E. KUFUNDISHA KWA NJIA YA MAJADILIANO/MDAHALO 82
F. KUFUNDISHA KWA NJIA YA MICHEZO 82
G. KUFUNDISHA KWA NJIA YA KUFANYA ZIARA MBALIMBALI 83
Namna ya kuandaa ziara 83
Wakati wa ziara yenyewe 84
Baada ya ziara 85
H. KUFUNDISHA KWA TIMU (TEAM TEACHING) 85
I. NJIA NYINGINEZO 88
KAZI ZA KUFANYA 88

SURA YA SITA

MWALIMU DARASANI 89
A. MWALIMU AWE WAPI DARASANI 89
B. MWALIMU AWAFANYE WATOTO WAFURAHIE SOMO 90
C. MWALIMU ASIFANYE MAMBO YANAYOPOTOSHA USIKILIZAJI NA UANGALIFU WA WATOTO 91
D. MWALIMU AANGALIE NAMNA YA KUSEMA 91
E. MWALIMU AANGALIE NIDHAMU 94
F. MWALIMU ATUMIE ZANA ZA KUFUNDISHIA NA MISAADA MINGINE 96
(a) Ubao na chaki 96
(b) Vielelezo 98
(c) Vyombo mbalimbali 99
(d) Picha na foto 99
G. MWALIMU AHAKIKISHE KUWA WATOTO WANA SHUGHULI ZA KUTOSHA WAKATI WA KIPINDI 100
KAZI ZA KUFANYA 102

SURA YA SABA

MISAADA YA KISASA YA KUFUNDISHIA 103
A. RADIO 103
B. VINASASAUTI AU VINASIO VYA SAUTI (TAPE RECORDERS) 105
C. PROJEKTA ZA NAMNA MBALIMBALI 106
1. Projekta ya picha tuli 106
2. Projekta za filamu za senema 108
3. Overhead Projector 111
4. Projekta nyingine (Diascopes za aina mbalimbali) 113
5. Televisheni 113
6. Misaada mingineyo 114

SEHEMU YA TATU

UFUNDISHAJI WA MASOMO MBALIMBALI 117
UTANGULIZI 119

SURA YA NANE

MTAALA WA MASOMO KWA JUMLA 121
Hatua za kuunda mtaala 122
MADHUMUNI NA MALENGO YA ELIMU 123
Madhumuni na Malengo ya Jumla 123
Madhumuni na Malengo ya Elimu kwa ngazi mbalimbali 125
MADHUMUNI MAHSUSI 128
AINA ZA MADHUMUNI MAHSUSI 129
MAUDHUI YA SOMO 130
MBINU ZA UFUNDISHAJI 133
TATHMINI 134
MASOMO TUFUNDISHAYO 135
1. Lugha na Hesabu 135
2. Sayansi 137

3. Usitawi wa Jamii 139
4. Mengineyo 139

SURA YA TISA
KUFUNDISHA MASOMO YA
MAARIFA YA JAMII 141
A. MAARIFA YA JAMII KWA JUMLA (SOCIAL STUDIES) 141
B. JIOGRAFIA 147
1. Uchunguzi 149
2. Kurikodi au kuandika 149
3. Maelezo au fasiri 151
4. Pato au tamati ya somo 152
C. HISTORIA 155
1. Maelezo kwa mdomo 156
2. Kuigiza matukio ya historia 157
3. Majadiliano ya kawaida, na majadiano rasmi 158
4. Ziara 158
5. Mahojiano 159
6. Kazi maalumu (Projects) 159
7. Senema za Kihistoria 159
D. ELIMU YA SIASA NA URAIA 160

SURA YA KUMI
KUFUNDISHA LUGHA (KISWAHILI) 165
A. SHABAHA ZA JUMLA ZA KUFUNDISHA KISWAHILI 165
B. KANUNI ZA KUJIFUNZA NA KUFUNDISHA LUGHA
KWA JUMLA 166
1. Kusikiiza 168
2. Kusema na kuzungumza 168
3. Kusoma 170
Aina za kusoma 171
Kuwasaidia watoto ili wasome upesi upesi 172
C. SARUFI 174
D. UTUNGAJI (KUANDIKA) 176
Ufundishaji wa utungaji 177
(a) Ama za utungaji 177
(b) Ufundishaji kwa jumla 177

(c) Mapendekezo juu ya vichwa vya utungaji 178
Mifano 179
E. UFUNDISHAJI WA FASIHI 180
Ufundishaji wa Fasihi 182
Mifano ya maandalio ya somo la Kiswahili 184

SURA YA KUMI NA MOJA
UFUNDISHAJI WA SAYANSI KATIKA SHULE ZA MSINGI 186
A. VIDOKEZO JUU YA UFUNDISHAJI MZURI WA SAYANSI 187
B. WATOTO NA SAYANSI 190
C. MAENDELEO YA SAYANSI KATIKA SHULE ZA MSINGI 194
D. KAZI ZA KUFANYA KATIKA SAYANSI 195

SEHEMU YA NNE
TATHMINI (EVALUATION) 199

SURA YA KUMI NA MBILI
TATHMINI (EVALUATION) 201
A. MAANA NA UMUHIMU WA TATHMINI 201
B. NJIA MBALIMBALI ZA TATHMINI 205
1. Testi za aina ya Insha 205
2. Testi za aina mpya' au za majibu mafupi 209
(a) Kuchagua vimalizio au majibu yaliyo sahihi 210
(b) Testi ya: ndiyo/sivyo/sijui 212
(c) Testi ya kuoanisha mambo 213
(d) Testi ya kumalizia habari au kujaza nafasi 213
C. NAMNA YA KUTOA MAPATO YA TESTI AU MITIHANI 214
D. NAMNA YA KUSAWAZISHA ALAMA ZA TESTI
MBALIMBALI 221
Upimaji Mwingine wa Watoto 228
Kushidkiana katika kazi ya tathmini 229
KAZI ZA KUFANYA 229

SEHEMU YA TANO
NIDHAMU NA ADHABU 231

SURA YA KUMI NA TATU

VIDOKEZO JUU YA NIDHAMU NA ADHABU 233

1. NJIA NDOGO NDOGO ZA KUDHIBITI TABIA 233
2. MAZUNGUMZO NA MWANAFUNZI MMOJA MMOJA 234
3. USHIRIKIANO KATI YA WAZAZI NA SHULE 236
4. MALIPO NA FIDIA 237
5. KUMNYIMA MWANAFUNZI RAHA FULANI 238
6. UTOAJI WA TUZO KAMA NJIA YA KUDHIBITI NIDHAMU 239
7. KUMLAZIMISHA MTOTO KUBAKI SHULENI 239
8. KUMFUKUZA MTOTO DARASANI NA KUMTENGA NA WENZAKE 240
9. KUADHIBU KUNDI ZIMA KWA KOSA LA MTOTO MMOJA 241
10. KUWAPA WATOTO KAZI YA ZIADA 242
11. KUMLAZIMISHA MKOSAJI KUOMBA RADHI 242
12. ADHABU YA KUPUNGUZA ALAMA (MARKS) 242
13. ADHABU ZILETAZO MAUMIVU MWILINI 242
14. KUMSIMAMISHA MASOMO 244
15. KUFUKUZWA SHULE 244

MAONI YA JUMLA KUHUSU ADHABU 245

SEHEMU YA SITA

MAZOEZI YA KUFUNDISHA 247

SURA YA KUMI NA NNE

MWONGOZO WA MAZOEZI YA KUFUNDISHA 249

UTANGULIZI

Misingi ya ualimu na ufundishaji, imetawanyika katika vitabu mbalimbali vya masomo ya elimu. Viko vitabu vya saikolojia ya elimu; sosiolojia ya elimu; falsafa ya elimu; na viko pia vitabu vingi juu ya ufundishaji wa masomo mbalimbali. Mwanafunzi wa ualimu anatazamiwa kuvisoma vitabu bivyo mbalimbali ili apate maarifa yatakayomwezesha kuwa mwalimu bora. Kama msomaji anavyoweza kuhisi, inakuwa vigumu kwa mwanafunzi wa ualimu kujua ni wakati gani atumie ujuzi wake alioupata kutoka huko na huko katika vitabu vya elimu, wakati anapokuwa darasani akifundisha.

Wataalamu wengine wa mambo ya elimu hutia shaka kama ni jambo la busara kutumaini tu kuwa wanafunzi watajua wenyewe namna ya kutumia maarifa wanayopata kutoka masomo mbalimbali ya elimu katika ufundishaji wao. Kwa mfano: Tukiwafundisha saikolojia ya elimu, tunatumaini kwamba watayatumia maarifa hayo katika kuwasaidia watoto kujifunza mambo upesi zaidi, kwa kuwa saikolojia inawapa nyenzo za kutambua ni kwa namna gani watoto wanapata kujifunza jambo lolote. Tunatumaini kuwa sosiolojia itawawezesha kuelewa vizuri zaidi jinsi jumuia nzima ya shule: watoto, walimu, wazazi na wengine, ilivyo, na inavyotakiwa iongozwe. Falsafa pia itasaidia kuwapa busara inayotakiwa katika kutafakari mambo ya malezi ya watoto, na hivi kuwafanya wawe walimu bora. Hayo ni matumaini yetu katika kuwafundisha wanafunzi wa ualimu masomo hayo ya msingi. Lakini, kama nilivyosema, wataalamu wengine hutia shaka juu ya matumaini hayo. Hatuna uhakika kuwa jambo hili hutokea, yaani, iwapo kweli walimu hutumia ujuzi wao wa masomo hayo ya msingi katika ufundishaji wao.

Wataalamu hao hupendelea kwamba mkazo utiwe katika kuwapa walimu *kanuni na mbinu za kufundisha* ambazo zinatokana na utafiti katika masomo yale ya msingi. Kwa maneno mengine, hao wanapendelea tuwachagulie wanafunzi wa ualimu maonyo, mashauri, kanuni na mbinu zilizothibitishwa kuwa zinafaa katika ufundishaji. Kufanya hivyo hakuna maana ya kuwafanya wanafunzi hao wazifuate kanuni hizo bila kuelewa kwa nini kanuni hizo ni za kweli. Kila inapowezekana ni lazima wanafunzi waelezwe misingi ya kanuni hizo ambayo imo katika masomo yale ya